

LBRIS

We know
books

ROBERT PĂIUȘAN

MADGEARU

versus

MANOILESCU

Doi ani de colaborare,
douăzeci de ani de hărțuială

2024

<i>Cuvânt-înainte</i>	7
<i>Capitolul 1.</i> 1887/1891-1918. Început de drum	9
<i>Capitolul 2.</i> 1919-1929. La Institutul Social Român și în viața politică. Doi doctrinari și trei doctrine: țărănism, neoliberalism și naționalism economic	25
<i>Capitolul 3.</i> 1927-1930. Manoilescu, Madgearu și Restaurația	43
<i>Capitolul 4.</i> 1929-1931. Începuturile receptării <i>Teoriei protecționismului</i> în publicistica economică românească	57
<i>Capitolul 5.</i> 1930-1931. Colegi rivali în guvern	73
<i>Capitolul 6.</i> 1931-1944. Profesorul Manoilescu și asistenții săi de la Școala Politehnică: Florin Manoliu și Christian Petrescu	87
<i>Capitolul 7.</i> 1932: Madgearu către Manoilescu: „Vrei să joci rolul lui Mussolini aici în România!”	101
<i>Capitolul 8.</i> 1933-1934. Controverse pe toată linia	117
<i>Capitolul 9.</i> 1934-1938. <i>Secolul corporatismului</i> în focul dezbaterii	131
<i>Capitolul 10.</i> 1936-1937. „Anii frenetici” și apogeul confruntării politice	145
<i>Capitolul 11.</i> 1937-1939. Echipa Madgearu și discreditarea <i>Teoriei protecționismului</i>	163
<i>Capitolul 12.</i> 1938-1940. Ultimele dispute. Șfârșitul lui Virgil Madgearu	179
<i>Capitolul 13.</i> 1940-1944. Manoilescu în lumea totalitarismului	201
<i>Capitolul 14.</i> Ce-a visat și ce-a ieșit. Cum se pedepsește criminalul de război Mihail Manoilescu	217
<i>Registru de persoane.</i> Madgearu, Manoilescu și contemporanii lor	239
<i>Bibliografie</i>	249

*Capitolul 1***1887/1891 - 1918.****Început de drum**

Cei doi mari economiști români au venit pe lume la sfârșitul secolului al XIX-lea în familii numeroase, dar în medii sociale diferite prin preocupări, educație și avere.

Traian-Virgiliu (pentru apropiați, Virgil) Madgearu s-a născut la 14/26 decembrie 1887 la Galați, orașul de reședință al fostului județ Covurlui, în casa de pe strada Carol nr. 13 a prosperului negustor și antreprenor Nică Madgearu, atunci în vârstă de 42 de ani. Din căsătoria acestuia cu tânăra Maria Condacuri au venit pe lume numeroși copii, dintre care opt au atins vârsta adultă: cinci fiice, Aneta, Ecaterina, Elena, Lucreția și Maria și trei fii, Nicolae, Virgil și Ion.¹

Obârșia familiei lui Virgil Madgearu a constituit obiect de controversă. Atât el, cât și cei mai mulți dintre contemporanii săi îi considerau pe ambii părinți de origine macedo-română, asimilați în mediul românesc în care trăiau. În schimb, unii adversari politici ai economistului le atribuiau origini grecești sau armenesti – în tot cazul, alogene – și, pentru lămurirea opiniei publice, îi cereau să publice actele de naștere în original ale părinților săi. Cel vizat dezmințea originea străină, dar fără a furniza dovezi materiale în acest sens.² De la tatăl său, un *self-made man* plecat de jos, avea să moștenească firea dârză și răzbătătoare, dar și, în prima tinerețe, simpatiile politice național-liberale.

Elevul Virgil Madgearu a urmat în orașul de baștină școala primară, apoi liceul de elită „Vasile Alecsandri” și a promovat bacalaureatul în anul 1907. Ieșise în evidență atât prin înzestrarea intelectuală și perseverența în muncă, cât și printr-o dicție imperfectă, care îi afecta claritatea vorbirii.

¹ Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (AISCI), Dosar Virgil Madgearu, filă nenumărată; Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Informativ, dosar 329733, f. 354.

² „Obârșia d-lui Madgearu. Este grec sau armean”, în *Frontul*, 5 iunie 1937, p. 4 (articol nesemnat).

Format într-o atmosferă conservator-patriarhală, Madgearu-senior își dorea ca fiii săi să îl urmeze în lumea afacerilor, dar nu începând ca simpli ucenici, comisioneri sau băieți de prăvălie, așa cum era practica timpului, ci ca absolvenți ai studiilor superioare economice ori juridice. Împlinind așteptările tatălui lor, Nicolae și Virgil au urmat studii economice, iar Ion, studii juridice. Totuși, nici unul dintre ei nu avea să îmbrățișeze o carieră în sfera comerțului, afacerile tatălui fiind preluate și lichidate, după decesul acestuia, de mezinul Ion și de doi dintre gineri. Fiicele au primit dote consistente cu ocazia căsătoriei și nu aveau să desfășoare activitate profesională.

În primii ani ai secolului al XX-lea, tinerii din țara noastră care aspirau la o pregătire economică superioară aveau la dispoziție două variante, strict dependente de puterea financiară a familiei sau, cu un termen din zilele noastre, a sponsorilor. Cei mai puțin avuți puteau urma cursurile facultăților de drept din București sau Iași (unde exista câte o catedră de economie politică) ori, după 1913, ale Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale (AISCI, în prescurtare populară Academia Comercială). Pentru cei proveniți din familii mai înstărite, exista varianta unor studii în străinătate, la universități sau la școli economice superioare din Franța, Germania sau alte țări. Madgearu, precum și alți viitori exponenți importanți ai profesiei din aceeași generație – așa cum erau Ion Răducanu, Ion N. Angelescu, Gheorghe Leon, Victor Slăvescu, Gromoslav Mladenatz –, aveau să urmeze studiile, în întregime sau în cea mai mare parte, în mediul cultural de limbă germană.

Virgil Madgearu a urmat cursurile Facultății de Științe Economice a Universității din Leipzig, care se bucura de un meritat prestigiu în învățământul superior german, între anii 1907-1910. În vremea studenției sale, titularul Catedrei de Economie era Karl Bücher, unul dintre corifeii noii școli istorice. Madgearu s-a înscris la seminarul doctoral condus de acesta, unde s-a impus printr-o mare seriozitate în studiu. Avem o mărturie a acestui fapt din partea unei alte personalități a culturii românești, sociologul și juristul Dimitrie Gusti, care studiasse tot la Leipzig. Cu ocazia vizitei efectuate aici în primăvara anului 1908 pentru a-și revedea foștii dascăli, el s-a întâlnit și cu profesorul Bücher. Conducându-l în sala de lectură a seminarului, acesta s-a oprit în dreptul unui tânăr, pe masa din fața căruia se afla un vraf de cărți, spunându-i: „este compatriotul

dumitale, un student foarte silitor, pe nume Madgearu”¹. Numai cine cunoștea firea posacă a profesorului german, care se entuziasma cu greu și se exterioriza și mai greu, putea înțelege atenția excepțională de care se bucura studentul român din partea sa, comenta Gusti acest episod.

Madgearu și-a susținut în decembrie 1910 teza de doctorat în economie, intitulată *Zur industriellen Entwicklung Rumäniens* (Asupra dezvoltării industriale a României), sub îndrumarea științifică a lui Karl Bücher. Consecvent cu părerea superlativă pe care și-o formase despre pregătirea de specialitate a acestuia, conducătorul de doctorat a propus și comisia de examen a acceptat – situație rar întâlnită în cazul unui absolvent a cărui limbă maternă nu era germană – calificativul *summa cum laude*, adică cel mai înalt calificativ din învățământul superior al timpului.² Diplomele obținute în străinătate trebuiau recunoscute prin echivalare în țară; Madgearu și-a echivalat diploma de doctor în economie la Facultatea de Drept a Universității din Iași în aprilie 1914.

Anii de studii de la Leipzig, în general, și contactele cu Karl Bücher, în particular, aveau să își lase o amprentă inconfundabilă asupra formării sale ca economist. Așa cum se știe, școlile istorice – veche, nouă și târzie –, care au dominat gândirea economică de limbă germană de la mijlocul secolului al XIX-lea până în anii 1930, se înscriau în perimetrul celui de-al treilea drum de teorie și politică economică, situat între liberalism și marxism.

Preluând și dezvoltând ideile generale ale noii școli istorice, Bücher aborda întreaga problematică economică dintr-o perspectivă inductivă și etică. El a elaborat o schemă proprie a evoluției economice a lumii, pornind de la dezvoltarea raporturilor de schimb. Aceasta cuprindea trei trepte succesive: economia casnică închisă, bazată pe autoconsum; economia orășenească, bazată pe schimburi locale pe o arie restrânsă; economia națională, bazată pe producția-marfă de serie, destinată unor mase de consumatori de pe piața internă și externă. Schema lui Bücher, îndeobște considerată corectă, dar elementară, avea să fie completată de teoreticienii creșterii economice din secolul al XX-lea.

¹ Dimitrie Gusti, „Virgil Madgearu și Institutul de Științe Sociale al României”, în *Sociologia românească*, nr. 7-12, 1942, pp. 551-552.

² Vasile Malinschi, *Profesorul Virgil Madgearu (1887-1940). Contribuții la dezvoltarea gândirii economice*, Editura Academiei, București, 1975, p. 16.

Gustav Schmoller, liderul noii școli istorice, cerea elaborarea unei *noi științe economice*, opuse conceptual-metodologic celei de factură liberală clasică și neoclasică. Acest demers trebuia precedat de strângerea unui material factual foarte bogat, care să acopere întreaga evoluție a umanității din Antichitate până în prezent, urmată de sistematizarea și încadrarea tematică a acestuia. Aceste două sarcini, aprecia Schmoller, erau în curs de îndeplinire la începutul anilor 1900, așa încât el recomanda trecerea graduală la punerea bazelor metodologice ale *noii științe economice*.

Bücher împărtășea acest punct de vedere, considerând că procesul de strângere a materialului trebuia accelerat. De aceea, el îi îndemna pe Madgearu și pe ceilalți studenți să citească cât mai multă istorie economică și socială, pe care să o interpreteze, apoi, în lumina metodologiei specifice. Se opunea, în schimb, formalizării matematice a științei economice, pe motiv că acest demers o izola de viața poporului, adică de obiectul ei principal de studiu.

Madgearu avea să rețină și să pună în aplicare recomandările profesorului său. Mai ales în primul deceniu de activitate, el a fost atras de sociologia și istoria economică. De-a lungul vieții, a citit enorm de multă literatură de profil, mai mult decât oricare dintre colegii săi de generație, așa cum aveau să o și recunoască, în circumstanțe diferite, aceștia. Își folosea cultura economică mai puțin pentru a epata (chiar dacă Manoiilescu avea să îi reproșeze acest lucru) și mai mult pentru a o folosi în activitatea didactică și de cercetare.¹

Pe parcursul șederii la Leipzig, studentul român s-a familiarizat și cu ideile altor importanți economiști germani aflați în activitate, așa cum erau Werner Sombart și Johann Plenge, exponenți ai istorismului târziu, care aveau să îl influențeze, în măsuri diferite, și pe Manoiilescu. De la Sombart a preluat reflecțiile privind etapele de dezvoltare ale capitalismului, consecințele pătrunderii acestuia în țările înapoiate economic, teoria dominației unui popor asupra altora, factorii dezvoltării economice și altele. De la Plenge a reținut, în special, enunțurile privind întrepătrunderea dintre factorii economici și politici, critica liberalismului, precum și rolul liderului carismatic de coagulare a energiilor populare.

¹ Gheorghe Tașcă, „Virgil Madgearu”, în *Independența Economică*, nr. 1-2, 1941, p. 2.

După obținerea doctoratului, la recomandarea tatălui său, Madgearu a plecat pentru șase luni în Anglia, unde a făcut practică într-o instituție bancară și s-a familiarizat cu limba engleză, pe atunci încă puțin cunoscută în mediul cult românesc. Implicarea în viața economică nemijlocită avea să îi fie de folos pentru cunoașterea unor instrumente și tehnici de lucru bancare, valorificate în contribuțiile sale de mai târziu, dar l-a și edificat, spre deplina decepție a tatălui, că nu avea vocație (sau, în formularea sa, *stofă*) de negustor și, implicit, nu se putea conta pe el pentru a duce mai departe afacerile familiei.

Înapoiat în țară în primăvara anului 1912 și stabilit în capitală, a fost angajat șef de birou și, apoi, redactor-șef la *Monitorul Asigurărilor Muncitorești*, publicație editată de Casa Centrală a Meseriilor și Asigurărilor Muncitorești. După înființarea Academiei Comerciale, el și-a propus să intre în corpul didactic al acesteia. A concurat încă din 1913 pentru ocuparea Conferinței de Istorie a Comerțului, pentru care se simțea pregătit, dar postul i-a revenit, după un concurs controversat, lui Ion N. Angelescu.

Tot în anul 1913, el s-a numărat, alături de alți economiști din generația tânără, printre inițiatorii unui Congres al Economiștilor, menit să coaguleze energiile exponenților profesiei și să stabilească sarcinile care le stăteau în față. Nesprijinită de autoritățile timpului, inițiativa nu s-a materializat.

Între 1911 și 1916, Madgearu a publicat mai multe broșuri și articole privind organizarea întreprinderilor comerciale și industriale, munca la domiciliu, dezvoltarea transporturilor și altele. La sfârșitul anului 1915, el a candidat – de această dată cu succes – pentru ocuparea Conferinței pentru Studiul Întreprinderilor și Transporturi și, în ianuarie 1916, avea să țină prelegerea inaugurală.¹

La 14/27 august 1916, așa cum se știe, România a intrat în Primul Război Mondial de partea Rusiei și a aliaților ei occidentali, Franța și Marea Britanie, și împotriva Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei și Imperiului Otoman. După câteva succese inițiale, armata română a fost copleșită de forța numerică, dotarea tehnică și experiența de luptă superioare ale armatelor inamice coalizate. La sfârșitul lunii noiembrie, guvernul și celelalte autorități au părăsit Bucureștiul, refugiindu-se pen-

¹ Vasile Malinschi, *op. cit.*, pp. 18-20.

tru aproximativ doi ani la Iași, iar frontul s-a stabilizat în sudul Moldovei și pe crestele Carpaților.

După intrarea în război, Madgearu a fost încorporat ca locotenent de administrație. Împreună cu ceilalți colegi de la Academia Comercială, și-a continuat activitatea didactică la Iași, cu un număr restrâns de studenți.¹

În februarie-martie 1918, puțin după împlinirea vârstei de 30 de ani, el a ocupat pentru câteva săptămâni, cu sprijinul lui Vintilă Brătianu, funcția de secretar general al Ministerului de Finanțe și a girat chiar, pentru câteva zile, conducerea instituției. În perioada imediat următoare, a participat la înființarea Asociației pentru Studiul și Reforma Socială, aspect la care mă refer în capitolul următor.

Tot în refugiul ieșean, Madgearu a fondat în februarie 1918 publicația *Independența Economică*, inițial ziar, apoi revistă, pe care a condus-o, alături de codirectorul Ion Răducanu, până la sfârșitul vieții sale.

Cel mai probabil la începutul lunii iunie 1918, doctorul în economie Virgil Madgearu a făcut cunoștință cu tânărul inginer Mihai² Manoilescu. Acesta venise pe lume la Tecuci, în fostul județ Tutova, la 9/21 decembrie 1891³, dar avea să își petreacă aproape întreaga copilărie și adolescență la Iași, unde se mutaseră în 1892 părinții săi.

Înaintașii lui pe linie atât paternă, cât și maternă se trăgeau din părțile Moldovei din stânga Prutului.

În linie paternă, cel mai vechi strămoș cunoscut al său era Constantin Lemnariu-Rotaru, un gospodar din ținutul Cahulului, stabilit prin căsătorie pe la 1765 în satul Epureni din ținutul Tutova. Urmașii acestuia aveau să slujească ca preoți în sate din părțile Tutovei, Hușilor și Romanului. Cel mai longeviv dintre ei a fost Manoil Lemnariu-Rotaru, cunoscut drept părintele Manoil de enorașii săi din Epureni. Cei trei fii ai acestuia aveau să renunțe, în jurul anului 1850, la vechiul nume de familie și să adopte patronimul Manoilescu, preluat de descendenți.

¹ Gheorghe Tașcă, *op. cit.*, p. 3.

² Abia în 1919 avea să adauge prenumelui un -I final, la sugestia soacrei sale, atentă la mai buna sonoritate dintre nume și prenume.

³ Pe marginea unei copii a certificatului său de naștere purtând data de 12/24 decembrie 1891, Manoilescu nota în 1931 că știa *sigur* că aceasta era, de fapt, data înregistrării nașterii, la trei zile după producerea ei. Școala Politehnică din București (ȘPB), fond M. Manoilescu, filă nenumărată.

Nepotul părintelui Manoiilescu și tatăl viitorului economist, Constantin Manoiilescu (1859-1899), avea să rupă cu tradiția clericală. Absolvent al Academiei Mihăilene din Iași, el a devenit institutor și autor de manuale școlare. Ca și alți colegi de generație și profesie, a aderat la mișcarea socialistă la începutul anilor 1880, ajungând promotor al revoluției sociale, francmason și un convins ateu. În societate făcea figură de lider politic în devenire (candidase de două ori, fără succes, la alegerile comunale la Iași), iar în familie se comporta autoritar.

În linie maternă, viitorul economist își revendica o descendență din rândurile boierimii, coborând până la marele logofăt Tăutu, personaj istoric din vremea domnitorului Ștefan cel Mare. Străbunicul său, clucerul Costache Bădărău, a fost un aprig luptător pentru Unirea Principatelor, dar și o fire risipitoare, care s-a ruinat, lăsându-și fiicele fără o dotă pe măsura rangului lor. Maria Bădărău, bunica economistului, s-a măritat foarte tânără cu învățătorul Ion Grigoreanu din Hârlău, din căsnicie venind pe lume unica lor fiică, Natalia Grigoreanu, devenită la rândul ei institutoare.¹

Din căsătoria de tinerețe a lui Constantin Manoiilescu cu Natalia Grigoreanu au văzut lumina zilei opt copii, dintre care cei cinci – Lucia, Ionel, Mircea, Mihai (în copilărie, pentru apropiați, Mihăiță) și Grigore² –, care au supraviețuit până la vârsta adultă, au urmat studii superioare la Iași sau București. De la mama sa, viitorul economist avea să moștenească, pe lângă asemănarea fizică, firea duioasă și ambiția de realizare profesională.

În vechea capitală a Moldovei, Constantin Manoiilescu întreține relații apropiate cu frații Ioan și Iosif Nădejde, Constantin Mille și alți fruntași socialiști, iar din biblioteca sa nu lipseau textele fundamentale ale literaturii marxiste, pe care Mihăiță avea să le parcurgă înaintea împlinirii vârstei de 14 ani. Format într-un mediu etichetat în epocă drept nihilist și subversiv, acesta ocupă, astfel, un loc singular în peisajul economiștilor români interbelici. Dintre contemporanii săi, Răducanu și Mladenatz (ca, de altminteri, și Madgearu) proveneau din lumea negustorilor (sau *comersanților*, în limbajul epocii) înstăriți, Leon din

¹ Elena Manoiilescu, *Prin ochii soției. O biografie subiectivă a lui Mihail Manoiilescu*, Editura Spandugino, București, 2018, pp. 19-45.

² Vezi Registrul de persoane.

mediul academic, Slăvescu era fiu de ofițer, iar Tașcă și Zeletin se născuseră la țară.

Mihăiță Manoilescu era, încă de mic, un copil agitat, curios și pus pe șotii, așa cum ni-l descriu amintirile de familie. Moștenise de la tatăl său atât neastâmpărul intelectual și interesul pentru problematica socială, cât și firea rebelă, până dincolo de limita imprudenței. Dispariția timpurie a acestuia, încat în apele Prutului la vârsta tânără de 40 de ani, a fost privită în familie ca o pedeapsă divină pentru ateul care lua în zeflema canoanele și manifestările religioase, așa încât nici unul dintre copii nu l-a urmat pe linia ateismului.¹

După moartea tatălui, un rol important în formarea copilului și adolescentului Manoilescu avea să îl joace profesorul de drept ieșean Alecu Bădărău, vărul bunicii sale. Socialist în studenție, acesta se alăturase ulterior formațiunii conservatoare conduse de Take Ionescu, care l-a propulsat în două rânduri în fotoliul ministerial. Discuțiile purtate la conacul acestuia de la Bădărăi i-au influențat opțiunile politice, ținându-l departe de curentele naționaliste în adolescență și în prima tinerețe și au reprezentat, așa cum își amintea, o veritabilă școală de oratorie.

Pe un alt plan, întreaga ambianță din jurul lui Alecu Bădărău, privită cu ochii unei rude sărace, avea să îi ofere teme de reflecție băiatului introvertit și foarte ambițios. La conacul acestuia era un du-te-vino continuu de politicieni, afaceriști (nu lipseau marii arendași Froim și Mochi Fischer²) și diverși intermediari, obișnuiții oameni de casă ai amfitrionului. Având în față exemplul reușitei acestuia, nepotul său și-a format de timpuriu convingerea³ că, pentru împlinirea aspirațiilor sale în politică și publicistică, pe care le descria drept „marile chemări ale vieții sale”, era imperativ să intre și, apoi, să se mențină în elita politică a țării, iar pentru atingerea acestui obiectiv, nici un sacrificiu nu era atât de mare, încât să îl abată din drum.⁴

¹ Elena Manoilescu, *op. cit.*, pp. 21-22.

² Octav Livezeanu, „D. Manoilescu: de la tigaie la cadou”, în *Dreptatea*, 26 august 1937, p. 1.

³ Textul manuscrisului *Critica adolescenței mele*, redactat în 1938, în care dezvoltă aceste idei, este în prezent rătăcit.

⁴ Natalia Manoilescu-Dinu, *Mărturia unei vieți. Memorii*, Editura Spandugino, București, 2014, p. 414.

După absolvirea școlii primare, Mihăiță Manoilescu a urmat Liceul Național din Iași. Era genul de elev inteligent și dezghețat, care prindea încă din clasă conținutul lecțiilor, dar și îndrăzneț, mergând până la fronde față de acei dascăli pe care nu îi respecta datorită pregătirii lor profesionale modeste. Ne-au parvenit peste timp ecourile mai multor incidente petrecute în cursul superior al liceului, care l-au avut în prim-plan. La una dintre primele abateri disciplinare, Natalia Manoilescu, deși cunoștea firea rebelă a odraslei ei, socotea, totuși, prea aspră pedeapsa cu eliminarea din școală pe timp de o săptămână. Departe de a o liniști, directorul liceului o atenționa, parafrazându-l pe omul politic Lascăr Catargiu, că „băiatul ista are să mai facă multe pozne”. Nici nu bănuiau probabil, nici directorul și nici mama *frondeur*-ului, câte alte pozne aveau să urmeze.

Cel mai grav incident s-a petrecut în primăvara anului 1909, atunci când adolescentul Manoilescu a orchestrat o adevărată rebeliune la ora – detaliu picant al biografiei viitorului economist – profesorului de economie politică, pe care îl poreclise în derâdere Buium. Eliminat din școală, a promovat în particular clasele a șaptea și a opta de liceu, precum și bacalaureatul real.¹

Lipsit de obligații școlare în ultimul an de liceu, tânărul își împărțea timpul între activități cât se poate de diferite între ele – scria poezii, dezlega probleme din *Gazeta Matematică*, din partea căreia primise și un premiu, audia prelegeri de economie, drept și literatură la Universitate și colinda la ceas de seară târzie prin cartierele mărginașe ale Iașului, în compania unor tineri amatori de petreceri.

Deși se simțea atras de studiile juridice, la insistențele mamei sale a urmat Școala Națională de Poduri și Șosele (viitoarea Școală Politehnică) din București între anii 1910 și 1915, unde elevul-inginer Manoilescu a fost șef de promoție (și sergent-major al acestei școli superioare militarizate) în fiecare an de studii. Mai târziu, avea să facă reflecții amare privind *câte-ar fi putut să fie* dacă ar fi intrat în cariera de economist pe o poartă mai potrivită decât pe cea a Școlii din Calea Griviței. Pe cei care îl considerau un intrus în tagma economiștilor, datorită lipsei studiilor de specialitate, îi atenționa că această calitate se

¹ *Ibidem*, pp. 37-38.

valida prin realizări profesionale și nu prin diplome neurmărite de fapte.¹

Repartizat după absolvire ca locotenent-inginer la un regiment de artilerie din Roman, el a fost transferat la Direcția Munițiilor din Ministerul de Război din București, condusă de Tancred Constantinescu, în iunie 1916, în preajma intrării României în Primul Război Mondial. În refugiul de la Iași, unde a lucrat într-un atelier de piese de artilerie, s-a aflat în preajma mamei sale, pe care avea să o piardă în aprilie 1918, la numai 55 de ani, în chiar zilele în care Basarabia înaintașilor săi revenea în fruntariile țării.

În mai 1918 se înființa la Iași, din inițiativa lui Manoilescu, Asociația Generală a Inginerilor din România (AGIR), în care avea să ocupe funcții de conducere, mai întâi de secretar general și, apoi, de președinte, între 1935 și 1941.

În fosta capitală a domnitorilor Moldovei, tânărul inginer a avut ocazia să cunoască mai multe personalități ale vieții publice românești, începând cu Nicolae Iorga, pe care îl considera mentorul său politic din acel moment. Mai târziu, avea să declare că, în chestiunea națională, trebuia să privești către Iorga pentru a ști încotro trebuia îndreptată corabia neamului românesc.²

Primul Război Mondial s-a încheiat, așa cum se știe, în noiembrie 1918 cu înfrângerea Germaniei și a aliaților ei. În aceleași zile, avea loc unirea cu vechea Românie a Bucovinei și, respectiv, a Transilvaniei, prin două acte de mare importanță istorică, pe care Madgearu și Manoilescu le salutau entuziast, chiar dacă mersul războiului nu fusese lipsit de eșecuri și dezamăgiri. Cei doi au revenit în Capitală la mijlocul lui decembrie 1918, iar la puțin timp în viețile lor s-au petrecut evenimente memorabile, pe plan personal și profesional.

Mihai Manoilescu s-a căsătorit la 4 mai 1919 cu Elena (pentru apropiați, Lily) Vellan, o tânără înstărită și prezentabilă din protipendada Bucureștiului, adică, în limbajul timpului, o mare partidă. La nuntă au fost prezente personalități de seamă: Nicolae Iorga (care a asigurat-o pe mireasă, pe care o cunoștea dinainte, că făcuse o bună alegere), Alecu Bădărău și alți foști miniștri, generali, precum și numeroși invi-

¹ Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. I și II, Editura Enciclopedică, București, 1993; vol. I, p. 26 și vol. II, p. 306.

² *Ibidem*, vol. II, p. 376.